

Πρώιμη Παρέμβαση στο Νηπιαγωγείο (ορισμένες δραστηριότητες αφορούν και σε μαθητές πρώτων τάξεων του δημοτικού)

Ως πρώιμη παρέμβαση ορίζονται όλες οι μορφές παιδοκεντρικών δραστηριοτήτων εξάσκησης και εκπαίδευσης καθώς και δραστηριοτήτων που αφορούν στην καθοδήγηση των γονέων αμέσως μετά τον προσδιορισμό της κατάστασης των παιδιών. Η πρώιμη παρέμβαση απευθύνεται στο ίδιο το παιδί, στους γονείς, καθώς και σε ολόκληρη την οικογένεια και στο ευρύτερο περιβάλλον. Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιάσουμε ενδεικτικά τρόπους, ασκήσεις και παιχνίδια που θα μας βοηθήσουν να διαμορφώσουμε κατάλληλα προγράμματα παρέμβασης για παιδιά που παρουσιάζουν ή βρίσκονται σε επικινδυνότητα να παρουσιάσουν μαθησιακές δυσκολίες στην Ανάγνωση ή/και στα Μαθηματικά ή/και ψυχοκινητικές διαταραχές.

Οποιοδήποτε πρόγραμμα κι αν εφαρμόσουμε θα πρέπει να διέπεται από ορισμένες αρχές όπως :

- Να είναι εξατομικευμένο ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού.
- Να ανταποκρίνεται στο βαθμό ετοιμότητας του παιδιού.
- Να περιορίζεται στο επίπεδο που το παιδί συμμετέχει.
- Να μην υπερβαίνει το όριο αντοχής του παιδιού.

Μεθοδολογικές οδηγίες

Προϋπόθεση για την αποτελεσματική εφαρμογή των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων είναι η τήρηση συγκεκριμένης διδακτικής μεθοδολογίας, η οποία περιλαμβάνει κυρίως:

- A) Συστηματική εμπειρική παρατήρηση των μαθησιακών προβλημάτων.
- B) Άτυπη παιδαγωγική αξιολόγηση των παιδιών, καταγραφή και εκτίμηση της μαθησιακής ετοιμότητας των δυνατοτήτων, των δυσκολιών και των εκπαιδευτικών αναγκών.
- Γ) Επιλογή των διδακτικών στόχων και σχεδιασμό των διδακτικών προγραμμάτων.
- Δ) Ένταξη σύγχρονων στρατηγικών, μέσων και διδακτικών μεθόδων κατά την υλοποίηση των διδακτικών προγραμμάτων.
- E) Αξιολόγηση και καταγραφή της προόδου των μαθητών και επανατροφοδότηση των διδακτικών προγραμμάτων.

Πρώιμη παρέμβαση σε παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες στις αναδυόμενες δεξιότητες γραμματισμού (ανάγνωση)

Τα προγράμματα παρέμβασης, που θα μπορούσαν να εφαρμοσθούν στο νηπιαγωγείο για την καλλιέργεια των δεξιοτήτων που σχετίζονται με την ανάγνωση καλό θα ήταν να περιλαμβάνουν :

- Ασκήσεις ενίσχυσης της οπτικής και ακουστικής αντίληψης και μνήμης (βλ. κεφάλαιο: Δραστηριότητες ενίσχυσης μαθησιακής ετοιμότητας και ανταπόκρισης)
- Ασκήσεις κινητικότητας (βλ. κεφάλαιο: Πρώιμη παρέμβαση σε παιδιά με ψυχοκινητικές διαταραχές)
- Ασκήσεις και παιχνίδια για τη γλωσσική ανάπτυξη.

Το νηπιαγωγείο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη γλωσσική ανάπτυξη, γιατί στη νηπιακή ηλικία η ανάπτυξη της γλώσσας είναι ραγδαία σε όλους τους τομείς (άρθρωση, φωνολογία, λεξιλόγιο, γραμματική και συντακτική δομή, μήκος προτάσεων, αφήγηση, πραγματολογία). Πριν απ' όλα πρέπει να δίνουμε στο παιδί την ευκαιρία να επικοινωνεί και να εκφράζεται μέσω της γλώσσας γιατί έτσι μαθαίνει.

Ασκήσεις επικοινωνίας

Οι ασκήσεις επικοινωνίας είναι πολύ σημαντικές γιατί με αυτές ασκούνται στο να μάθουν να ακούν με προσοχή, να δίνουν σαφείς απαντήσεις, να εκφράζονται ελεύθερα, να είναι σε θέση να ανακαλούν πληροφορίες που άκουσαν, να γνωρίζουν και να αξιολογούν τα συναισθήματα των άλλων, όπως ακριβώς και τα δικά τους :

Τέτοιες ασκήσεις είναι :

- Τα διάφορα παιχνίδια γνωριμίας, όπου το κάθε παιδί λέει το όνομά του.
- Οι συνεντεύξεις, για να αναπτύξουν την ικανότητα να σχηματίζουν ερωτήσεις και να δίνουν σαφείς απαντήσεις και να γνωρίσουν ο ένας τον άλλο καλύτερα.
- Μάσκες συναισθημάτων, για την ανάπτυξη της ικανότητας παρατήρησης και ανακάλυψης μη λεκτικής επικοινωνίας.
- Έκφραση συναισθημάτων όπως (χαρά, λύπη, θυμός, έκπληξη κ.τ.λ.) με ελεύθερη κίνηση στο χώρο που να εκφράζει αυτά τα συναισθήματα.
- Να ανακαλύψουν και να κατανοήσουν το πρόβλημα της ταυτόχρονης ομιλίας, που εμποδίζει την επικοινωνία.

- Να οξύνουν την ικανότητα ακουστικής διάκρισης (πχ. α) Με τις φωνές των ζώων και με κλειστά μάτια. β) Με τη λέξη που προεπιλέγουν και κάθε φορά που την ακούν σε μια ιστορία αντιδρούν με ένα συγκεκριμένο τρόπο.

Ιδέες για γλωσσικές ασκήσεις

- Τα παιδιά κατονομάζουν αντικείμενα ή εικόνες αντικειμένων.
- Περιγράφουν ομοιότητες ή διαφορές ανάμεσα σε αντικείμενα ή τις εικόνες τους.
- Αναγνωρίζουν μαγνητοφωνημένους ήχους και τους περιγράφουν.
- Αναγνωρίζουν μαγνητοφωνημένους ήχους και τους συνδέουν με την αντίστοιχη εικόνα της πηγής παραγωγής τους.
- Περιγράφουν καταστάσεις ή γεγονότα που έχουν βιώσει ή παρατηρήσει.
- Τοποθετούν τις εικόνες μιας ιστορίας σε εξελικτική σειρά ενώ ταυτόχρονα την διηγούνται.
- Περιγράφουν τη χρήση διαφόρων αντικειμένων.
- Μαθαίνουν να κάνουν σωστή χρήση των λέξεων. Π.χ. Ο σκύλος γαυγίζει, το αυτοκίνητο μας μεταφέρει (όχι μας πάει) κ.τ.λ.
- Μιμούνται φωνές και εκφράσεις διαφόρων προσώπων π.χ του πατέρα , της μητέρας, του παππού, της γιαγιάς, της δασκάλας, του μανάβη, κ.τ.λ. (επίδειξη εικόνων).
- Παίζουν το παιχνίδι της τηλεόρασης.
- Χρησιμοποιούν το μαγνητόφωνο για επικοινωνία με παιδιά άλλων Νηπ/γείων.
- Δημιουργούν δικές τους ιστορίες.
- Παιχνίδια συνειρμών. Η νηπιαγωγός ή ένα παιδί λέει μια λέξη και τα παιδιά απαντούν π.χ. η λάμπα → φωτίζει.
- Βρίσκουν λέξεις που να αρχίζουν από τη συλλαβή ή το γράμμα που τους δίνουμε . π.χ → ‘πα’ πάπια , πατάτα , πατούσα κ.τ.λ. ‘Α’ → αγελάδα , Αγγελάκια.
- Κάνουν πληθυσμιακές αλλαγές π.χ. ‘η μεγάλη αγελάδα’ → οι μεγάλες αγελάδες.
- Δημιουργούν δικά τους αινίγματα.
- Τους λέμε μια μικρή ιστορία με σκόπιμα λάθη που πρέπει να τα επισημάνουν.
- Τους αρχίζουμε μια ιστορία και προκαλούμε τα παιδιά να δώσουν τη συνέχεια και να την τελειώσουν.

Ιδέες για αναγνωστικές ασκήσεις

- Οργάνωση μαζί με τα νήπια της γωνιάς της βιβλιοθήκης.
- Γνωριμία με βιβλία και με κάθε μορφής έντυπα (εφημερίδες , περιοδικά).
- Διαλογή και ταξινόμηση βιβλίων και διαφόρων εντύπων.
- Τακτοποίηση βιβλίων – περιοδικών σε ράφια.
- Διαφορές βιβλίων – άλλων εντύπων (το βιβλίο έχει ράχη , αρχή , τέλος , εξώφυλλο , στέκει όρθιο στο ράφι κ.τ.λ).
- Έτσι δημιουργούμε εργαστήριο ανάγνωσης για ευαισθητοποίηση με το βιβλίο. Γιατί όπως το παιδί μαθαίνει να μιλάει προοδευτικά κατά τον ίδιο τρόπο πρέπει να μάθει και να διαβάζει.
- Κάνουμε προσεκτική επιλογή των βιβλίων.
- Διαβάζουμε τον τίτλο δείχνοντας τα γράμματα, έτσι το παιδί αντιλαμβάνεται ότι υπάρχουν κάτι σύμβολα που κάτι λένε γι' αυτόν που ξέρει να διαβάζει.
- Διαβάζουμε την ιστορία και συνειδητοποιούν τη σημασία του κειμένου.
- Στα 4 – 5 χρόνια το παιδί αρχίζει να αναγνωρίζει τις λέξεις με την ιδεοπτική μέθοδο Decroly.
- Κάνουμε φωτοιστορίες.
- Γράφουμε διάφορες συνταγές.
- Καλύπτουμε ένα πίνακα ζωγραφικής με αυτοκόλλητα χαρτάκια, τα παιδιά αφαιρούν ένα – ένα χαρτάκι περιγράφοντας μόνο το κομμάτι του πίνακα που αποκαλύπτεται και προσπαθώντας να μαντέψουν το θέμα του.
- Σε ένα κλειστό κουτί ή ένα σακουλάκι τοποθετούμε διάφορα μικροαντικείμενα. Το παιδί με το χέρι και τα δάχτυλα πιάνει ένα αντικείμενο, προσπαθεί να το μαντέψει και το ονομάζει ή το ζωγραφίζει και οι άλλοι “διαβάζουν τη ζωγραφιά του”.
- Παιχνίδι με ήχους γραμμάτων : Ένα παιδί λέει το όνομά του π.χ. Άγγελος. Από τι αρχίζει; ποια άλλα ονόματα αρχίζουν από “Α”; Ποιών φίλων ή συγγενών σας τα ονόματα αρχίζουν από “Α”; Ποια ζώα αρχίζουν από “Α”; Ποια φυτά , δένδρα , λουλούδια κ.τ.λ.
- Συλλογή θησαυρών (μικρών αντικειμένων ή φωτογραφιών από το σπίτι ή το σχολείο που αρχίζουν από “Α”).
- Κάρτες με ονόματα χωριών , πόλεων που αρχίζουν από “Α”.
- Τι παθαίνουμε που αρχίζει από “Α” (αρρωσταίνουμε).

Συμπληρωματικά θα πρέπει να επισημάνουμε ότι για πολύ σοβαρά προβλήματα λόγου δεν αρκεί η δική μας μόνο προσπάθεια. Η παραπομπή του παιδιού σε περισσότερο ειδικούς (π.χ. λογοθεραπευτή , ψυχολόγο κ.τ.λ.) θα ήταν ίσως ενδεδειγμένη.

Παραδείγματα

- 1) Ένα παιχνίδι επικοινωνίας : ένα –ένα παιδί λέει το όνομά του ακουμπώντας ταυτόχρονα στο χέρι ή στο πόδι ή οποιοδήποτε άλλο σημείο του σώματος τον διπλανό του.
- 2) Τα παιδιά περιγράφουν με δικά τους λόγια μια ιστορία που άκουσαν από εμάς.
- 3) Τα παιδιά βρίσκουν λέξεις που ομοιοκαταληκτούν π.χ. τυρί-κερί (ασκήσεις φωνολογικής επίγνωσης).

Γλωσσάριο

- 1. Ανάγνωση:** Ανάγνωση είναι η ικανότητα του ατόμου να κατανοεί τις σκέψεις και τα συναισθήματα των άλλων μέσω ενός κειμένου.
- 2. Φωνολογία:** Η μελέτη του τρόπου σχηματισμού λέξεων από τα φωνήματα της γλώσσας.
- 3. Μεταγλωσσική επίγνωση:** Η ικανότητα του ατόμου να θεωρεί τη γλώσσα ως εργαλείο επικοινωνίας και τον εαυτό του ως χρήστη του εργαλείου αυτού.

Βιβλιογραφία

- Bergeret L. (1988). *Ψυχοκινητικά παιχνίδια για παιδιά από 2 – 6 ετών*. Αθήνα: Δίπτυχο.
- Curto, L., Morillo, M., Teixido, M. (1998). (επιμ. Βαρνάβα- Σκούρα Τζ.) *Γραφή και Ανάγνωση*. Τόμος 1, 2 και 3. ΥΠ.Ε.Π.Θ.- Α.Π.Θ.
- Hayes, N. (1993). *Εισαγωγή στις Γνωστικές Λειτουργίες*. (επιμ. Κωσταρίδου-Ευκλείδη Αναστασία, μετ. Σύρμαλη Κυριακή). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Staes L , De Meur A. (1990). *Ψυχοκινητική αγωγή και Επανεκπαίδευση*,(μετ. Γ. Βασδέκη). Αθήνα: Δίπτυχο.
- Αναγνωστόπουλος Β. (1994). *Γλωσσικό υλικό για το νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Καστανιώτη.

- Ο.Ε.Δ.Β. (1993). *Βιβλίο δραστηριοτήτων για το νηπιαγωγείο. Βιβλίο Νηπιαγωγού*. Αθήνα.
- Βλασσοπούλου Μ. , Τσίπρα Ι. , Λεγάκη Λ. (1994). Ένα πρόγραμμα έγκαιρης αντιμετώπισης παιδιών με ειδική εξελικτική διαταραχή στο λόγο. *Θέματα Προληπτικής Ψυχιατρικής*. Αθήνα: Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής.
- Γιαννικοπούλου Α. (1998). *Από την Προανάγνωση στην Ανάγνωση*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική. (1995). *Πρόγραμμα εργασίας για τις πρακτικές ασκήσεις των φοιτητών*. Θεσνίκη: Α.Π.Θ.
- Κουράκης Ι. (1997). *Ανίχνευση στον Κόσμο των Μαθησιακών Διαταραχών*. Αθήνα: Έλλην.
- Κουτσοβάνου, Ε. (2000). *Πρώτη ανάγνωση και γραφή*. Αθήνα :Οδυσσέας.
- Μάρκου Σ. (1994). *Δυσλεξία*. Αθήνα: . Ελληνικά Γράμματα.
- Μιχελογιάννης Ι. , Τζενάκη Μ. (1998). *Μαθησιακές δυσκολίες*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Ροντάρι Τ. (1994). *Γραμματική της φαντασίας*.(μετ. Βερτσώνη – Κόκολη Μ. & Αγγουρίδου – Στριντζή Λ.). Αθήνα: Τεκμήριο.
- Σταύρου Λ. (1985). *Ψυχοπαιδαγωγική Αποκλιόντων*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Σταύρου, Λ. (1982). *Εισαγωγή στην Ψυχοπαθολογία του νηπίου και του παιδιού*. Αθήνα : Άνθρωπος.
- Σφυρόερα, Μ. (1998). *Η μελέτη των γνωστικών σχημάτων κατάκτησης και αναπλαισίωσης πληροφοριών κατά την κατανόηση μακροσκελών αφηγηματικών κειμένων* . Στο: Μπεζέ, Λ. (επιμ.). *Γνωστική Ψυχολογία και Εκπαίδευση*. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.
- Τάφα Ε. (1995). *Τεστ Ανίχνευσης της Αναγνωστικής Ικανότητας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τάφα, Ε. (2001). *Ανάγνωση και γραφή στην προσχολική εκπαίδευση*. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.
- Φλωράτου Μ. (1992). *Μαθησιακές Δυσκολίες και όχι Τεμπελιά*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Χουντουμάδη, Α. & Πατεράκη, Λ. (1997). *Σύντομο ερμηνευτικό λεξικό ψυχολογικών όρων*. Αθήνα : Δωδώνη.

Χρήσιμα site

- 1) Ελληνική επιστημονική εταιρία ειδικής αγωγής-προσέγγιση, Greek Scientific of Special education-Proseggisi : www.proseggisi.gr/news.php

- 2) E-guide E-guide : www.e-guide.gr/second_pages/0435
- 3) Παιδιατρική – Το παιδί με τη συγγενή βαρηκοΐα :
www.iatronet.gr/HTMLpages/MainPages/YgiaNosoi/Pediatriki/asth_paidiatr_d_iagn_varik.html
- 4) <Teach.gr> : The gate to knowledge . Πανελλήνιος επιστημονικός Σύλλογος
Ειδικής Αγωγής και σύλλογος μετεκπαιδευομένων :
www.teach.gr/show.ctm?page=hmerides/hm_09.htm
- 5) Πρακτικά ημερίδας : www.teach.gr/hmerides/hm-_05.htm
- 6) Staff_gr : www.eled.auth.gr/sped/staff__gr.htm
- 7) Μέτρα για την αντιμετώπιση της σχολικής αποτυχίας :
<http://162dsathens.freepage.gr/6.htm>
- 8) Ντέμη Σταυροπούλου : Συνάντησα το πρόσωπο : www.disabled.gr/gr-arts/demy-_all.htm
- 9) Το παιχνίδι : www.ccf.auth.gr/virtualschool/2.1/Praxis/Kotsakosta.html
- 10) Κεφάλαιο 1 : Το ιχνογράφημα και η ζωγραφική :
<http://aetos.it.teithe.gr/~vref/xrwmata/kefl.html>
- 11) Γνωσιακή : <http://ibrt.gr/kids.htm>

Πρώιμη παρέμβαση σε παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες στις αναδυόμενες δεξιότητες γραμματισμού (γραφή)

Τα προγράμματα παρέμβασης που θα μπορούσαν να εφαρμοσθούν στο νηπιαγωγείο, για την καλλιέργεια των δεξιοτήτων που σχετίζονται με τη γραφή, θα πρέπει, κατά περίπτωση, να περιλαμβάνουν :

- Ασκήσεις λεπτής κινητικότητας.
- Ασκήσεις πλευρίωσης.
- Ασκήσεις οργάνωσης του χώρου και του χρόνου.
- Βίωση των κατευθύνσεων.
- Ασκήσεις ενίσχυσης της οπτικής και ακουστικής αντίληψης και μνήμης.
- Χειροτεχνικές – καλλιτεχνικές δραστηριότητες.
- Προφορικά γλωσσικά παιχνίδια και ασκήσεις.
- Ασκήσεις συντονισμού.
- Ασκήσεις σωματικού σχήματος.

Στη συνέχεια θα αναφέρουμε ενδεικτικά δραστηριότητες από κάθε κατηγορία ασκήσεων.

Ασκήσεις λεπτής κινητικότητας

- Περιστρέφουμε τους καρπούς των χεριών έχοντας τα δάχτυλα χαλαρά για 5’’ και προς τις δύο κατευθύνσεις, δηλ. δεξιόστροφα και αριστερόστροφα.
- Περιστρέφουμε τους καρπούς των χεριών σφίγγοντας τη γροθιά μας για 5’’ και προς τις δύο κατευθύνσεις.
- Ανοίγουμε – κλείνουμε με δύναμη τα δάχτυλα, έτσι ώστε να γίνεται η παλάμη μας γροθιά, και στα δύο χέρια.
- Σφίγγουμε ένα μπαλάκι πλαστελίνης (ή άλλο μαλακό αντικείμενο), πιέζοντας με τα δάχτυλα για 5’’ πρώτα στο ένα χέρι και έπειτα στο άλλο.
- Φέρνουμε τα χέρια σε επαφή με την εσωτερική τους πλευρά με τα δάχτυλα ανοικτά.
- Φέρνουμε τα χέρια σε επαφή με την εσωτερική τους πλευρά με τα δάχτυλα κλειστά.
- Τρίβουμε τις παλαμιαίες επιφάνειες τη μία με την άλλη ανοίγοντας μια πλαστελίνη.
- Τρίβουμε τις ραχιαίες επιφάνειες των χεριών με τις παλάμες μας.
- Φτάνουμε ένα αντικείμενο και το αγγίζουμε με τα δάχτυλα.

- Φτάνουμε και αρπάζουμε ένα αντικείμενο με έλεγχο.
- Μεταφέρουμε και αφήνουμε ένα αντικείμενο μέσα σ' ένα δοχείο.
- Μεταφέρουμε ένα μικρό ρολό μαλακό χαρτί από το ένα χέρι στο άλλο.
- Ανοίγουμε τα δάχτυλα του ενός χεριού και μετά με το άλλο χέρι ξεκινώντας από τη ραχιαία επιφάνεια περνάμε τα δάχτυλα του πάνω χεριού ανάμεσα σ' αυτά του κάτω.
- Κλείνοντας δείκτη και αντίχειρα, κάνουμε θηλίτσες που κρέμεται η μία από την άλλη, εναλλάξ.
- Δίνουμε βάρος στους καρπούς από τετραποειδή θέση (στα τέσσερα).
- Σηκώνουμε αντικείμενο με το κράτημα της τανάλιας με τον αντίχειρα και το δείκτη.
- Τραβάμε ένα χαρτί από τους κλειστούς δείκτη και αντίχειρα για 3'' το κάθε χέρι.
- Τραβάμε μανταλάκια από μια μικρή 'απλώστρα'', 1 κάθε φορά.
- Ξετυλίγουμε πακέτα.
- Πιάνουμε ένα ποτήρι νερό και προσπαθούμε να χύσουμε το περιεχόμενό του σε άλλο ποτήρι.
- Γυρνάμε τις σελίδες ενός βιβλίου ή ενός τετραδίου.
- Βάζουμε 3-5 κύβους μέσα σ' ένα κουτί.
- Βάζουμε 5 χάντρες μεσαίου μεγέθους σε μπουκάλια (με κατάλληλο στόμιο).
- Βγάζουμε αντικείμενα (3-5) από ένα κουτί.
- Χτίζουμε ένα πύργο με 3-5 κύβους, προσέχοντας να μη πέσουν.
- Ξεβιδώνουμε το καπάκι από ένα δοχείο.
- Τραβάμε 3 μανταλάκια από την άκρη ενός χαρτοκιβωτίου 1 κάθε φορά και τα ξαναβάζουμε στη θέση τους.
- Χτίζουμε πύργο από 6-8 κύβους.
- Μαζεύουμε ένα χαρτί από το πάτωμα.
- Καρφώνουμε πινέζες σε φελιζόλ.
- Περνάμε 2 πλαστικούς συνδετήρες τον ένα μέσα στον άλλο.
- Περνάμε 2 πλαστικούς συνδετήρες τον ένα μέσα στον άλλο, φτιάχνοντας αλυσίδα.
- Μαζεύουμε διάφορα μικροαντικείμενα από το πάτωμα (π.χ ρύζι, φασόλια, συνδετήρες).

- Τυλίγουμε ένα φύλλο εφημερίδας σε μπαλάκι και το πετάμε μέχρι 1 μέτρο απόσταση.
- Τακτοποιούμε 3-5 μικροαντικείμενα βάζοντάς τα στη θέση τους.
- Κρεμάμε ρούχα, σε κρεμάστρα.
- Ζωγραφίζουμε μια συνεχή κάθετη γραμμή (επιτρέπεται μικρή απόκλιση).
- Ζωγραφίζουμε μια συνεχή οριζόντια γραμμή (επιτρέπεται μικρή απόκλιση).
- Ζωγραφίζουμε έναν κύκλο που τα άκρα του δε χρειάζεται να κλείσουν ή να συναντηθούν.
- Ζωγραφίζουμε ένα σταυρό.
- Ζωγραφίζουμε έναν κύκλο με τα άκρα να κλείνουν.
- Ζωγραφίζουμε ένα τετράγωνο.
- Ζωγραφίζουμε 1 τυχαίο τρίγωνο.
- Περνάμε 2 χάντρες σε κορδόνι σε 1 λεπτό.
- Περνάμε 4 χάντρες σε κορδόνι σε 1 λεπτό.
- Περνάμε 6 χάντρες σε κορδόνι σε 1 λεπτό.
- Σχίζουμε 2 χαρτιά κατά μήκος γραμμών που έχουμε ζωγραφίσει χρησιμοποιώντας τον δείκτη και τον αντίχειρα.
- Κόβουμε ένα χαρτί κατά μήκος γραμμής με ψαλίδι.
- Κόβουμε ένα χαρτί κατά μήκος κύκλου με ψαλίδι.
- Κόβουμε ένα απλό σχέδιο με ψαλίδι.
- Παίζουμε ένα παζλ από 4 μεγάλα κομμάτια.
- Παίζουμε ένα παζλ από 8 μεγάλα κομμάτια.
- Παίζουμε ένα παζλ από 12 μεγάλα κομμάτια.
- Παίζουμε πινγκ-πονγκ .
- Φοράμε το πανωφόρι μας.
- Βγάζουμε το πανωφόρι μας.
- Πλένουμε το πρόσωπο και τα χέρια μας.
- Κουμπώνουμε ένα κουμπί.
- Κουμπώνουμε 2 ή περισσότερα κουμπιά.
- Κουμπώνουμε ένα φερμουάρ.
- Περνάμε 1 κορδόνι από μία τρύπα.
- Περνάμε 1 κορδόνι από 2 ή περισσότερες τρύπες.

- Διπλώνουμε ένα χαρτί στα δύο , όχι απαραίτητα στη μέση.
- Διπλώνουμε ένα χαρτί στα δύο, στη μέση.
- Τυλίγουμε 1 πακέτο.
- Ζωγραφίζουμε με δαχτυλομπογιές, ελεύθερο σχέδιο.
- Ζωγραφίζουμε με χοντρό πινέλο.
- Ζωγραφίζουμε με κηρομπογιά.
- Ζωγραφίζουμε με χοντρό μαρκαδόρο.
- Κολλάμε 2 χαρτιά μεταξύ τους.
- Κάνουμε χαρτοκολλητική βάση κάποιου σχεδίου.
- Χαράσσουμε γραμμές στο έδαφος με μια βεργούλα γύρω από ένα στεφάνι.
- Χαράσσουμε γραμμές στο έδαφος γύρω από τις πατούσες μας.
- Χαράσσουμε το περίγραμμα του σώματος ενός παιδιού που βρίσκεται ξαπλωμένο στο έδαφος.

Ασκήσεις πλευρίωσης

Με τις ασκήσεις για την πλευρίωση θέλουμε να δείξουμε στο παιδί πώς να μεταχειρίζεται γενικά την αριστερή του πλευρά και τη δεξιά ταυτόχρονα , αλλά η μη επικρατέστερη πλευρά βοηθάει μόνο, την εργασία της επικρατέστερης πλευράς. Τονίζεται μόνο η μία πλευρά όχι όμως σε αντιπαράθεση με την άλλη. Αυτή η ανακάλυψη μπορεί να γίνεται με τις κινήσεις και τις χειρονομίες της καθημερινής ζωής όπως :

- Κόβουμε χαρτιά : το επικρατέστερο χέρι κρατάει το ψαλίδι , ενώ το άλλο κρατάει το χαρτί.
- Περνούμε χάντρες σε μια κλωστή.
- Τοποθετούμε τα προσωπικά μας είδη μέσα στην τσάντα μας.
- Γεμίζουμε ένα ποτήρι με νερό : το επικρατέστερο χέρι γυρίζει τη βρύση , ενώ το άλλο κρατάει το ποτήρι.
- Αλείφουμε με κόλλα : το επικρατέστερο χέρι τεντώνει το χαρτί , για να μην το τσαλακώσουμε.
- Χρησιμοποιούμε τα παιχνίδια “Lego” ή άλλα παιχνίδια σχετικά με συνταίριασμα.
- Κόβουμε πλαστελίνη.
- Κουμπωνόμαστε και ξεκουμπωνόμαστε.
- Βιδώνουμε και ξεβιδώνουμε καπάκια σε μπουκάλια ή βάζα.

- Κάνουμε κουτσό.
- Κλωτσάμε μια μπάλα.
- Στεκόμαστε στο ένα πόδι , κρατώντας ισορροπία.

Γενικά η πλευρίωση εμπεδώνεται καλύτερα όταν το παιδί ‘‘βιώσει’’ την επικρατέστερη πλευρά του μέσα από την κίνηση. Οι ασκήσεις μπορούν να συνδυάζονται με αθλητικές δραστηριότητες και να γίνονται αβίαστα , ευχάριστα με τη μορφή παιχνιδιού.

Βίωση των κατευθύνσεων

Στη γραφική κίνηση χρησιμοποιούνται τρεις κυρίως κατευθύνσεις που συνδυάζονται μεταξύ τους. Αυτές είναι :

-Η κίνηση από τα αριστερά προς τα δεξιά.

-Η κίνηση από πάνω προς τα κάτω.

-Η κίνηση από κάτω προς τα πάνω.

Μέσα από διάφορες διαδρομές το παιδί βιώνει αυτές τις κατευθύνσεις αρχικά με το ίδιο του το σώμα. Στη συνέχεια μπορεί να επαναλάβει την κίνησή του αφήνοντας ένα ίχνος στο πάτωμα με την κιμωλία. Κατόπιν την περιγράφει προφορικά και στο τέλος τη σημειώνει σε ένα μεγάλο χαρτί. Ο τελικός σκοπός είναι να τη μεταφέρει σε ένα μικρό χαρτί , αλλά αυτό πρέπει να γίνεται σταδιακά.

Ασκήσεις συντονισμού των κινήσεων

- Εκτελούμε διάφορα διπλώματα με χαρτί.
- Πηδούμε με το σχοινί.
- Κουμπώματα.
- Περνούμε χάντρες σε κλωστή.
- Κόβουμε χαρτιά και τα κολλούμε.
- Παίζουμε με τη σβούρα.
- Κυλούμε πάνω σε μια πλάκα : ένα κουμπί , ένα νόμισμα (κέρμα).
- Περνούμε τα κορδόνια ενός παπουτσιού.
- Σπρώχνουμε με μικρά πηδήματα μια μπάλα.
- Στριφογυρίζοντας μια κορδέλα : κάνουμε μ’ αυτή κύκλους , κυματισμούς.
- Τυλίγουμε και ξετυλίγουμε ένα σχοινί για χορό.
- Ντύνουμε μια κούκλα.
- Αναποδογυρίζουμε τα ρούχα μας , έπειτα , τα ξανακάνουμε όπως ήταν : τα μανίκια ενός σακακιού , μια ζακέτα , κάλτσες.

- Μπήγουμε πινέζες , αφισοκολλούμε.
- Κάνουμε συσκευασίες.
- Ξύνουμε ένα μολύβι.

Συμπληρωματικές ασκήσεις σχετικές με τη Γραφή δίδονται στα υπόλοιπα κεφάλαια.

Βιβλιογραφία

- Bergeret L. (1988). *Ψυχοκινητικά παιχνίδια για παιδιά από 2 – 6 ετών*. Αθήνα: Δίπτυχο.
- Rieu, C. , Frey – Kerouekan, M. (1986) . *Από την κίνηση στη γραφή*. (Μετ. Ηλιάσκου – Χαλκιά Ακριβή). Αθήνα:Καστούμη.
- Curto, L., Morillo, M., Teixido, M. (1998). (επιμ. Βαρνάβα- Σκούρα Τζ.) *Γραφή και Ανάγνωση*. Τόμος 1, 2 και 3. ΥΠ.Ε.Π.Θ.- Α.Π.Θ.
- Staes L , De Meur A. (1990). *Ψυχοκινητική αγωγή και Επανεκπαίδευση*. (μετ. Γ. Βασδέκη). Αθήνα: Δίπτυχο.
- Ο.Ε.Δ.Β. (1993). *Βιβλίο δραστηριοτήτων για το νηπιαγωγείο*. Βιβλίο Νηπιαγωγού. Αθήνα.
- Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική. (1995). *Πρόγραμμα εργασίας για τις πρακτικές ασκήσεις των φοιτητών*. Θεσνίκη: Α.Π.Θ.
- Ιορδανίδου Α. (1995). *Ειδική Αγωγή της Κινητικότητας*. Αθήνα.: Μ.Δ.Δ.Ε..
- Κουράκης Ι. (1997). *Ανίχνευση στον Κόσμο των Μαθησιακών Διαταραχών*. Αθήνα: Έλλην.
- Κουτσουβάνου Ε. (1990). *Μορφές & τρόποι εργασίας στο Νηπ/γείο*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Κουτσουβάνου, Ε. (2000). *Πρώτη ανάγνωση και γραφή*. Αθήνα :Οδυσσέας.
- Μαρκοβίτης Μ. , Τζουριάδου Μ. (1991). *Μαθησιακές Δυσκολίες*. Θε/νίκη: Προμηθεύς.
- Μάρκου Σ. (1994). *Δυσλεξία*. Αθήνα: . Ελληνικά Γράμματα.
- Μιχελogiάννης Ι. , Τζενάκη Μ. (1998). *Μαθησιακές δυσκολίες*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μπάρδης Π. (1994). *Οδηγός δραστηριοτήτων*. Καρδίτσα.
- Παπαβασιλείου Α. , Παπαναγιώτου Α.(1997). *Μαθησιακά προβλήματα*. Αθήνα: Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας.
- Ροντάρι Γ. (1994). *Γραμματική της φαντασίας*.(μετ. Βερτσώνη – Κόκολη Μ. & Αγγουρίδου – Στριντζή Λ.). Αθήνα: Τεκμήριο.
- Σταύρου Λ. (1985). *Ψυχοπαιδαγωγική Αποκλινόντων*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Σταύρου, Λ. (1982). *Εισαγωγή στην Ψυχοπαθολογία του νηπίου και του παιδιού*. Αθήνα : Άνθρωπος.
- Τάφα, Ε. (2001). *Ανάγνωση και γραφή στην προσχολική εκπαίδευση*. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.

Πρώμη παρέμβαση σε παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες στις πρωτομαθηματικές έννοιες

Τα προγράμματα παρέμβασης σε παιδιά με δυσκολίες στις Πρωτομαθηματικές ή και στις Μαθηματικές έννοιες θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν :

- Ασκήσεις για την απόκτηση των εννοιών του χώρου
- Ασκήσεις για την απόκτηση των εννοιών του χρόνου
- Παιχνίδια και ασκήσεις ομαδοποίησης
- Παιχνίδια και ασκήσεις ταξινόμησης
- Παιχνίδια και ασκήσεις σειραθέτησης
- Ασκήσεις ενίσχυσης της αντίληψης
- Ασκήσεις ενίσχυσης της μνήμης
- Κινητικές ασκήσεις για βίωση των κατευθύνσεων
- Συμβολικά παιχνίδια
- Παιδαγωγικά επιτραπέζια παιχνίδια (puzzles , ντόμινο κ.λ.π.)
- Εκμετάλλευση των ευκαιριών που δίνονται καθημερινά για την απόκτηση των μαθηματικών εννοιών και της μαθηματικής σκέψης

Ασκήσεις οργάνωσης του χώρου

Μέσα από τις ασκήσεις οργάνωσης του χώρου το παιδί μαθαίνει να προσδιορίζει τη θέση των αντικειμένων σε σχέση με το σώμα του (μπρος – πίσω , πάνω – κάτω , δεξιά – αριστερά) , να προσδιορίζει τη θέση του εαυτού του σε σχέση με τα αντικείμενα και τη θέση των αντικειμένων μεταξύ τους (μπρος από , πίσω από, πάνω από, κάτω από, δεξιά από, αριστερά από). Ακόμα μαθαίνει να προσδιορίζει θέσεις με τις σχετικές έννοιες (ανάμεσα , στη μέση, απέναντι , δίπλα κ.λ.π.) και να αναπαριστά τις παραπάνω σχέσεις σε μακέτες , σε εικόνες , σε σχήματα , κ.λ.π. Ασκήσεις και παιχνίδια που θεωρούνται κατάλληλα είναι τα εξής :

- Τοποθετήσεις και μετακινήσεις στην τάξη και στην αυλή.
- Τοποθετήσεις και μετακινήσεις στη διάρκεια παιχνιδιών.
- Τοποθετήσεις και μετακινήσεις σε μακέτες , κουκλόσπιτα κ.λ.π.
- Τοποθετήσεις και μετακινήσεις σε εικόνες και σχήματα.
- Το παιχνίδι του κρυμμένου θησαυρού με εντολές.
- Η τυφλόμυγα με υποδείξεις.
- Βήματα χορού.

- Η αλεπού και η κότα στο κουκλοθέατρο (η αλεπού κρύβεται και το παιδί ψάχνει να βρει την κότα).
- Ο ταχυδρόμος (να μοιραστούν γράμματα με εντολές θέσης ως προς κάποιο σύστημα αναφοράς στο χώρο) ή το μπακάλικο (να μοιραστούν τρόφιμα με εντολές).
- Καθρέφτες.
- Τοποθέτηση των αντικειμένων και επίπλων της τάξης για κάποια δραστηριότητα ή εκδήλωση και επαναφορά τους.
- Διαδρομές.
- Κοντορεβιθούλης.
- Κουτσό.
- Μικροί λαβύρινθοι.
- Γύρω – γύρω όλοι.
- Ο λύκος και τα αρνάκια.
- Το μαντηλάκι.
- Βρες τη φωλιά σου.
- Οι λαγοί στο δάσος.
- Αυτοκίνητα και τροχονόμοι.

Ασκήσεις οργάνωσης του χρόνου

Οι ασκήσεις οργάνωσης του χρόνου συνδυασμένες με βιώματα και κίνηση από την καθημερινή ζωή αποσκοπούν στο να κατανοήσει το παιδί έννοιες όπως :

- Πρώτα – μετά (πρώτα πλύθηκα, μετά ντύθηκα).
- Αργά – γρήγορα (τρέχουμε στο γρήγορο ρυθμό, περπατάμε αργά κάνοντας περίπατο).
- Μέρα – νύχτα , νωρίς – αργά , τώρα – ύστερα , πριν – μετά.
- Πρωί – μεσημέρι – βράδυ (το πρωί σηκώνομαι νωρίς και το βράδυ κοιμάμαι αργά).
- Τη διαδοχή των ημερών της εβδομάδας.
- Τον προσδιορισμό της ώρας , σε συνδυασμό με τυποποιημένες προσωπικές δραστηριότητες (Στις 9: 00 ερχόμαστε στο νηπιαγωγείο , στις 11:00 βγαίνουμε διάλειμμα).
- Τη διάρκεια εκτέλεσης μιας εργασίας.
- Το χρόνο που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο (2) γεγονότα.

- Τα χαρακτηριστικά των εποχών μέσα από καιρικά φαινόμενα , ασχολίες των ανθρώπων.
- Τη διαδοχή των μηνών.
- Την ηλικία (πόσο χρονών είναι , πόσο χρονών είναι η δασκάλα του).

Οι ασκήσεις που γίνονται με τη βοήθεια ρυθμού και μουσικής βοηθούν επίσης στην κατανόηση των χρονικών εννοιών.

Παιχνίδια ομαδοποίησης και ταξινόμησης

- «Βρες το όμοιο»

Στόχος Να συσχετίζουν αντικείμενα, να βρίσκουν τις μεταξύ τους διαφορές ή ομοιότητες. Σχηματισμός πρωτομαθηματικών εννοιών, ανάπτυξη λεξιλογίου.

Υλικά Εικόνες αντικειμένων που είναι ανά δύο όμοια. Τα αντικείμενα έχουν λεπτές διαφορές μεταξύ τους.

Κανόνας Τα νήπια πρέπει να βρίσκουν τ' αντικείμενα που είναι ανά δύο όμοια & να τα κάνουν ζευγάρια. Συγχρόνως μας περιγράφουν ποια είναι η ομοιότητά τους.

- «Βοήθησε τους κλόουν να βρουν παρέα»

Στόχος Να μάθουν να ταξινομούν αντικείμενα με βάση τα χαρακτηριστικά που τα διακρίνουν.

Υλικά Δεκαοχτώ (18) κάρτες με κλόουν με χαρακτηριστικά που τα διακρίνουν (ψηλό καπέλο, στρόγγυλο καπέλο, μπερέ, με τρομπέτα & χωρίς τρομπέτα, σε τρεις (3) συνδυασμούς χρωμάτων η κάθε ομάδα).

Κανόνας Τα νήπια καλούνται να ομαδοποιήσουν & να ταξινομήσουν τις κάρτες σύμφωνα με χαρακτηριστικά που τα διακρίνουν.

- «Βάζω τις εικόνες στη σειρά»

Στόχος Τοποθέτηση εικόνων κατά λογική σειρά.

Υλικά Έξι (6) εικόνες, που δείχνουν τα διαδοχικά στάδια μιας δραστηριότητας (εικόνες ενός παιδιού που βρίσκεται στο κρεβάτι, σηκώνεται, πλένεται, ντύνεται, τρώει το πρωινό του, φεύγει για το σχολείο).

Κανόνας Τα παιδιά πρέπει να τοποθετήσουν τις εικόνες στη σωστή σειρά.

- «Βοήθησέ με να ντυθώ»

Στόχος Να διατάξουν αντικείμενα & γεγονότα με βάση το βαθμό παρουσίας ενός χαρακτηριστικού τους. Ν' ασκηθεί η παρατηρητικότητά τους.

Υλικά Δέκα (10) εικόνες που δείχνουν τη διαδοχή ντυσίματος (ένα παιδάκι πρώτα γυμνό, μετά φορά βρακάκι, ύστερα το φανελάκι, το παντελόνι, τη μπλούζα, τα παπούτσια, το σακάκι, το σκουφί, τα γάντια, το κασκόλ).

Κανόνες Τα παιδιά καλούνται να διατάξουν τις εικόνες με βάση τη σειρά διαδοχής του ντυσίματος. Σε παραλλαγή μπορούν τα παιδιά να κάνουν το αντίθετο.

Παιχνίδια για την απόκτηση της έννοιας του χρόνου

- «Γνώρισε τις ημέρες της εβδομάδας»

Στόχος Να μάθουν τις μέρες της εβδομάδας, να κατανοήσουν την έννοια του χρόνου σε σχέση με ένα σταθερό & συμβατικό σημείο αναφοράς (εβδομάδα).

Υλικά Μια μπάλα, που τα νήπια ρίχνουν πάνω σ' ένα τοίχο.

Κανόνες Τα νήπια ρίχνουν, τη μπάλα στον τοίχο και την ξαναπιάνουν αφού πρώτα πουν το όνομα της πρώτης ημέρας της εβδομάδας. Συνεχίζουν μέχρι να πουν όλες τις μέρες. Το παιχνίδι μπορεί να έχει και διαγωνιστικό χαρακτήρα & να χάνει όποιος κάνει δύο (2) φορές λάθος.

- «Γνωρίζω τους 3 μήνες της άνοιξης»

Στόχος Να μάθουν τους 3 μήνες της άνοιξης. Να κατανοήσουν την έννοια του χρόνου σε σχέση μ' ένα σταθερό & συμβατικό σημείο αναφοράς (εποχές).

Υλικά Ένας κύκλος σχεδιασμένος σε χαρτόνι και χωρισμένος σε τρία μέρη. Εικόνες χαρακτηριστικές για κάθε μήνα της άνοιξης.

Κανόνες Τα νήπια πρέπει να κολλήσουν τις κατάλληλες εικόνες στον κατάλληλο μήνα. Σε παραλλαγή αντί να κολλήσουν εικόνες μπορούν να τις ζωγραφίσουν μόνα τους.

Παραδείγματα

Οι δοκιμασίες μαθηματικής ετοιμότητας βασίζονται στη θεωρία του Piaget που υποστηρίζει ότι η εξέλιξη της μαθηματικής ικανότητας συμβαδίζει με την εξέλιξη της διανοητικής ικανότητας. Τέτοιες δοκιμασίες είναι :

- Tests ελέγχου της έννοιας της διατήρησης

Διαπιστώνουν την ικανότητα του παιδιού : α) να αντιστοιχίζει δύο (2) σειρές αντικειμένων , β) να βλέπει την σταθερότητα των μελών ενός συνόλου , ανεξάρτητα από το σχήμα που παίρνουν , γ) να συγκρατεί δύο ιδιότητες ενός πράγματος π.χ. κόκκινο – ξύλινο μολύβι

- Tests διατήρησης ποσότητας των υγρών και η έννοια της αντιστρεψιμότητας. Μεταφέρουμε υγρό από πλατύ σε στενό δοχείο. Διαπιστώνουμε αν το παιδί παίρνει υπόψη του τις διαδικασίες ύψους – πλάτους.
- Μετασχηματισμοί εύπλαστης ύλης π.χ. πλαστελίνη. Μετατρέπουμε μια μπάλα πλαστελίνης σε κύλινδρο. Έλεγχος διατήρησης μάζας , βάρους , όγκου.
- Tests σειριοθέτησης
Από μια σειρά αντικειμένων διαταγμένων από το μικρότερο στο μεγαλύτερο , αφαιρούμε δύο (2) στοιχεία και συμπυκνώνουμε τα υπόλοιπα. Το παιδί καλείται να τα βάλει στη θέση τους.
- Tests εξίσωσης δύο άνισων συνόλων.
Έχουμε δύο (2) άνισα σύνολα και ζητούμε από το παιδί να μεταφέρει από το ένα σύνολο στο άλλο όσα αντικείμενα χρειάζονται για να γίνουν ίσα.
- Tests κατανόησης της απόλυτης και τακτικής θέσης του κάθε αριθμού. Π.χ. κατανόηση ότι η λέξη δεύτερος αντιστοιχεί στον αριθμό 2.

Γλωσσάριο

- 1. Ομαδοποίηση:** Σχηματισμός ενός συνόλου αντικειμένων με βάση μια ιδιότητα.
- 2. Ταξινόμηση:** Ο χωρισμός μιας ομάδας αντικειμένων σε μέρη με βάση ένα κριτήριο και τις διαβαθμίσεις του.
- 3. Σύνολο:** Μια συλλογή αντικειμένων ορισμένη με τέτοιο τρόπο ώστε κάθε φορά να μπορούμε να αναγνωρίζουμε αν ένα αντικείμενο ανήκει ή όχι σε αυτήν.
- 4. Διάταξη:** Η διαδικασία που μας οδηγεί να βάλουμε τα πράγματα σε μια σειρά.
- 5. Σειριοθέτηση:** Η διάταξη αντικειμένων με βάση το μέγεθος ή συνόλων με βάση την πληθικότητά τους κατά ανιούσα ή κατιούσα σειρά.

Βιβλιογραφία

- Bergeret L. (1988). *Ψυχοκινητικά παιχνίδια για παιδιά από 2 – 6 ετών*. Αθήνα: Δίπτυχο.
- Hughes M. , (1996) . *Τα παιδιά και η έννοια των αριθμών* .(μετ. Σταφυλίδου Μ. , επιμ. Βοσνιάδου Σ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Staes L , De Meur A. (1990). *Ψυχοκινητική αγωγή και Επανεκπαίδευση.*,(μετ. Γ. Βασδέκη). Αθήνα: Δίπτυχο.

- Ο.Ε.Δ.Β. (1993). *Βιβλίο δραστηριοτήτων για το νηπιαγωγείο. Βιβλίο Νηπιαγωγού*. Αθήνα.
- Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική. (1995). *Πρόγραμμα εργασίας για τις πρακτικές ασκήσεις των φοιτητών*. Θεσνίκη: Α.Π.Θ
- Κοντοδήμας Δ. (1986). *Εισαγωγή του παιδιού στα μαθηματικά*. Αθήνα: Ρακούγγα.
- Κουτσοβάνου Ε. (1994). *Η θεωρία του Piaget , και παιδαγωγικές εφαρμογές στην προσχολική εκπαίδευση*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Μπάρδης Π. (1994). *Οδηγός δραστηριοτήτων* .Καρδίτσα.
- Σταύρου Λ. (1985). *Ψυχοπαιδαγωγική Αποκλινόντων*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Σταύρου, Λ. (1982). *Εισαγωγή στην Ψυχοπαθολογία του νηπίου και του παιδιού*. Αθήνα : Άνθρωπος.
- Σταύρου, Λ. (1995). *Η λογική σκέψη στο νοητικά καθυστερημένο παιδί*. Τόμος Α΄ και Β΄. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Τζεκάκη Μ. (1994). *Πρωτομαθηματικές έννοιες*. Θεσνίκη: Α.Π.Θ.

Χρήσιμα site

- 1) Διδασκαλία των πρώτων αριθμητικών εννοιών : www.nured_fl.ayth.gr/arthro/arthro12.htm
- 2) Οργάνωση και λειτουργία των Νηπιαγωγείων : <http://1grpe-vthess.sch.gr/PD200.html>
- 3) ΕΛ.ΕΠ.ΑΠ – Θεραπευτήρια : www.elepap.ge/therapeutiria.htm
- 4) Αξιολόγηση τάξης και βαθμολόγηση : www.pedia.gr/corner/axiologisi.html

Πρώιμη παρέμβαση σε παιδιά με ψυχοκινητικές διαταραχές

Στο κεφάλαιο αυτό θα προσπαθήσουμε να περιγράψουμε τρόπους που θα μας βοηθήσουν να διαμορφώσουμε κατάλληλα προγράμματα παρέμβασης για παιδιά που αντιμετωπίζουν ψυχοκινητικές διαταραχές.

Κινητικές διαταραχές

Καθυστερήσεις της κινητικής ανάπτυξης

Στην αρχή παρακινούμε τα παιδιά να κάνουν κινητικές και αισθητηριοκινητικές ασκήσεις χωρίς άλλες απαιτήσεις εκτός από την κίνηση και τη δράση. Σιγά – σιγά θα προχωρήσουμε και θα γίνουμε πιο απαιτητικοί για την ποιότητα των χειρονομιών και των κινήσεων και για την αντίληψη του σωματικού σχήματος.

Μεγάλες κινητικές ανεπάρκειες

Στόχος μας θα είναι να αποκτήσει το παιδί μια κινητική δραστηριότητα , όσο το δυνατό πιο κοντινή στην κανονική, να το βοηθήσουμε να αποκτήσει την εικόνα του σώματός του, να κατανοήσει τις δυνατότητές του και να μπορεί να προσανατολίζεται στο χώρο. Έτσι προτείνουμε :

- Ασκήσεις για το σωματικό σχήμα (στην αρχή μέσω καθρέπτη).
- Ασκήσεις συντονισμού των κινήσεων.
- Ασκήσεις επιδεξιότητας.
- Ασκήσεις αμφιπλευρικότητας.
- Παιχνίδια για τη δόμηση του χώρου.

Διαταραχές της ισορροπίας

Στόχος μας είναι να μάθουμε στο παιδί να κατανοήσει την απώλεια της ισορροπίας του , τη στιγμή που συμβαίνει και να του μάθουμε την κίνηση που αποκατασταίνει την ισορροπία.

Για το σκοπό αυτό προτείνουμε :

- Ασκήσεις ενδοαντιληπτικής αναγνώρισης π.χ. Ζητούμε από το παιδί να σηκώσει τα χέρια , έπειτα να κλείσει τα μάτια , χωρίς να αλλάξει θέση. Επαληθεύουμε αν τηρεί καλά την ίδια στάση. Το παιδί παρακαλείται να πάρει μια θέση που είχε πάρει και προηγουμένως (με τα μάτια δεμένα).
- Ασκήσεις ισορροπίας π.χ. Βάδισμα πάνω σε πάγκο γυμναστικής , ισορροπία στο ένα πόδι , πήδημα με το ένα πόδι.

Διαταραχές συντονισμού

Στόχος μας είναι να αποκτήσει το παιδί εμπιστοσύνη στις κινητικές του δυνατότητες. Προτείνουμε :

- Ασκήσεις μεγάλης κινητικότητας
  - Ασκήσεις επιδεξιότητας
- } Δεν επιμένουμε στην τέλεια εκτέλεση ,
} αλλά στην ευρύτητα των κινήσεων
- Ασκήσεις δυναμικού συντονισμού π.χ Σηκώνουμε τα χέρια και ταυτόχρονα σηκώνουμε το αριστερό γόνατο. Η ίδια άσκηση με το δεξί γόνατο , διπλώνουμε τα γόνατα σηκώνοντας ταυτόχρονα τα χέρια.
  - Ασκήσεις λεπτής κινητικότητας.

Διαταραχές του χρονικού προσανατολισμού

Προτείνουμε :

- Ασκήσεις συνδυασμένες με βιώματα και κίνηση από την καθημερινή ζωή ώστε το παιδί να κατανοήσει έννοιες όπως : πρώτα – μετά , αργά – γρήγορα , μέρα – νύχτα , πρωί – μεσημέρι – βράδυ , σήμερα – χθες – αύριο , τη διαδοχή των ημερών της εβδομάδας , τον προσανατολισμό της ώρας , τη διάρκεια εκτέλεσης μιας εργασίας , το χρόνο που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο γεγονότα , τα χαρακτηριστικά των εποχών , τη διαδοχή των μηνών , την ηλικία.
- Ρυθμικές ασκήσεις.
- Μιμητικά τραγούδια.

Σωματικό σχήμα

- Δείχνουμε και ονομάζουμε το κεφάλι, τα μαλλιά και τα αισθητήρια όργανα που υπάρχουν σ' αυτό.
- Δείχνουμε και ονομάζουμε τα πάνω άκρα (χέρια, δάχτυλα, νύχια, αγκώνες, ώμοι, καρποί χεριών).
- Δείχνουμε και ονομάζουμε τα μέρη του κορμού μας.
- Ονομάζουμε τα μέρη του σώματος μιας κούκλας.
- Δείχνουμε εικόνες με ανθρώπους και ονομάζουμε τα διάφορα μέρη του σώματος.
- Κλείνουμε τα μάτια και ονομάζουμε κάθε μέρος του σώματος που αγγίζουμε.
- Αγγίζουμε μέρη του σώματος του διπλανού μας και τα ονομάζουμε.
- Κρατάμε ένα σακουλάκι με σπόρους και το ακουμπάμε σε διάφορα σημεία του σώματος, ενώ συγχρόνως τα ονομάζουμε.

- Τραγουδάμε το “χαρωπά τα δυο μου χέρια τα χτυπώ” κάνοντας τις ανάλογες κινήσεις.
- Ομαδοποιούμε εικόνες με πρόσωπα που έχουν ένα κοινό σημείο.
- Χρωματίζουμε κατόπιν υποδείξεως τα διάφορα μέρη του σώματος σε μια ασπρόμαυρη εικόνα.
- Ανασυνθέτουμε κομματιασμένη εικόνα.
- Συμπληρώνουμε μέρη του σώματος που λείπουν από μια ζωγραφιά.
- Φτιάχνουμε με πλαστελίνη έναν απλό άνθρωπο.
- Ζωγραφίζουμε έναν άνθρωπο.

Αδρή κινητικότητα

- Κινούμαστε ελεύθερα στο χώρο με τα μέλη του σώματός μας χαλαρά, σαν να κάνουμε περίπατο.
- Κινούμαστε ελεύθερα στο χώρο κινώντας κυκλικά τα πάνω άκρα από το ύψος των ώμων, με μεγάλες κινήσεις.
- Από ύπτια θέση κινούμε χέρια και πόδια ελεύθερα.
- Στρίβουμε το κεφάλι στο πλάι ενώ είμαστε ξαπλωμένοι μπρούμυτα.
- Κινούμε χέρια και πόδια ελεύθερα σε πρηνή θέση.
- Κινούμε πρώτα το ένα χέρι και έπειτα το άλλο για να αγγίξουμε ένα αντικείμενο ενώ είμαστε ξαπλωμένοι μπρούμυτα.
- Σηκώνουμε το κεφάλι ενώ είμαστε σε πρηνή θέση και το κρατάμε έτσι για 10”.
- Αναπαράγουμε από πρότυπο κινήσεις όπως:
  - ✓ όρθιοι, ακίνητοι εντελώς.
  - ✓ όρθιοι με τα χέρια σηκωμένα πάνω.
  - ✓ όρθιοι με τα χέρια σε έκταση.
  - ✓ όρθιοι με τα πόδια ανοικτά.
  - ✓ καθιστοί με τα χέρια στο κεφάλι.
  - ✓ καθιστοί με χέρια στους ώμους.
  - ✓ καθιστοί με τα γόνατα λυγισμένα και το κεφάλι ν’ ακουμπάει σ’ αυτά.
- Χωρίς πρότυπο, εκτελούμε κινήσεις όπως:
  - ✓ όρθιοι με τα χέρια σε πρόταση.
  - ✓ όρθιοι με ελαφρά διπλωμένο γόνατο.
  - ✓ όρθιοι με κατεβασμένο το κεφάλι.

- ✓ όρθιοι με τα χέρια σταυρωμένα.
- ✓ καθιστοί και στηριζόμενοι στο ένα χέρι γυρίζουν προς την αντίστοιχη πλευρά, έπειτα στο άλλο χέρι στηριζόμενοι στα χέρια και τα πόδια (στα τέσσερα).
- Παίζουμε “τα αγάλματα” και παίρνουμε τη θέση που θέλουμε κάθε φορά.
- Γυρίζουμε από την ύπτια θέση σε πλάγια, πρώτα από τη μία πλευρά και έπειτα από την άλλη.
- Σε θέση “μπρούμυτα” κινούμε και τα δύο χέρια σαν να θέλουμε ν’ αγκαλιάσουμε κάτι.
- Σε θέση “μπρούμυτα” κινούμε χέρια και πόδια σαν να είμαστε στη θάλασσα.
- Σε ύπτια θέση με τα χέρια στο πάτωμα, κινούμε τα πόδια σαν να κάνουμε ποδήλατο.
- Τυλιγόμαστε από την πρηνή θέση στην ύπτια.
- Από πρηνή θέση, στηριζόμενοι στα χέρια ανασηκώνουμε το κεφάλι και το πάνω μέρος του κορμού.
- Τυλιγόμαστε από την ύπτια θέση στην πρηνή.
- Καθόμαστε στο πάτωμα με σταυρωμένα πόδια, στηριζόμενοι στα χέρια.
- Καθόμαστε στο πάτωμα με σταυρωμένα πόδια χωρίς να στηριζόμαστε στα χέρια.
- Καθόμαστε στο πάτωμα και με τη βοήθεια των χεριών μετακινούμε το σώμα μας περίπου 1 μέτρο.
- Κινούμαστε από την ύπτια στην καθιστή θέση αργά- αργά.
- Κινούμαστε από την καθιστή θέση στην ύπτια, προσέχοντας να μη χτυπήσουμε το κεφάλι μας.
- Στηριζόμενοι σε χέρια και πόδια, μετα-κινούμαστε για 2 μέτρα, προσπαθώντας να κρατάμε την πλάτη ίσια.
- Από την όρθια θέση, ανασηκώνουμε το γόνατο και το σταυρώνουμε με το αντίθετο χέρι, 3 φορές το κάθε γόνατο.
- Αγγίζουμε τη δεξιά φτέρνα με το αριστερό χέρι και έπειτα την αριστερή φτέρνα με το δεξί χέρι.
- Τεντώνουμε τα χέρια μπροστά και έπειτα στρέφουμε στο πλάι ελαφρά (πρώτα από τη μια και έπειτα απ’ την άλλη).

- Τεντώνουμε τα χέρια μπροστά και τα στρέφουμε στο πλάι, στρέφοντας συγχρόνως το κορμί μας.
- Με τα χέρια στη μέση και τα πόδια ανοιχτά στρέφουμε το σώμα μας από τη λεκάνη και πάνω.
- Με τα χέρια στη μέση στεκόμαστε στο ένα πόδι για 1''.
- Περπατάμε σε μια ευθεία 1 μέτρου (προσπαθώντας να μην παρεκκλίνουμε της πορείας μας).
- Περπατάμε σε μια ευθεία, 2 μέτρων, πρώτα προς τα μπρος κι έπειτα προς τα πίσω.
- Ανεβαίνουμε 3 σκαλοπάτια με υποστήριξη, χωρίς εναλλαγή ποδιών.
- Ανεβαίνουμε 3 σκαλοπάτια με υποστήριξη, με εναλλαγή ποδιών.
- Ανεβαίνουμε 3 σκαλοπάτια, χωρίς υποστήριξη, με εναλλαγή ποδιών.
- Κατεβαίνουμε 3 σκαλοπάτια, με υποστήριξη, περπατώντας προς τα πίσω, χωρίς εναλλαγή ποδιών.
- Κατεβαίνουμε 3 σκαλοπάτια, με υποστήριξη, περπατώντας προς τα πίσω, με εναλλαγή ποδιών.
- Κατεβαίνουμε 3 σκαλοπάτια, χωρίς υποστήριξη, με ή χωρίς εναλλαγή ποδιών.
- Πηδάμε επί τόπου για 10''.
- Πηδάμε επί τόπου και ανοίγουμε τα πόδια στεκόμενοι για 10''.
- Περπατάμε σε ευθεία 2 μέτρων με πλάγια βήματα, πρώτα προς τα δεξιά και έπειτα προς τα αριστερά.
- Με τα χέρια στη μέση στεκόμαστε στο ένα πόδι για 5'', πρώτα στο ένα και μετά στο άλλο.
- Με τα χέρια στη μέση πηδάμε στο ένα πόδι για 5'', πρώτα στο ένα και μετά στο άλλο.
- Με τα χέρια στη μέση στεκόμαστε στο ένα πόδι για 10'', πρώτα στο ένα και έπειτα στο άλλο.
- Με τα χέρια στη μέση, κάνουμε κουτσό γύρω από ένα στεφάνι για 10''.
- Πηδάμε από ένα σκαλοπάτι ύψους 10 εκ. με τα δύο πόδια.
- Με τα πόδια ενωμένα, κάνουμε ένα μικρό άλμα, απόστασης 20 εκ.
- Πηδάμε σχοινάκι χρησιμοποιώντας και τα δύο πόδια.
- Ισορροπούμε στο ένα πόδι με τα μάτια κλειστά για 10''.

- Στεκόμαστε στις μύτες των ποδιών.
- Στεκόμαστε στις φτέρνες των ποδιών.
- Περπατάμε στις μύτες των ποδιών.
- Περπατάμε στις φτέρνες των ποδιών.
- Πηδάμε σαν το λαγό.
- Τρέχουμε επί τόπου με συντονισμό χεριών-ποδιών- σώματος.
- Τρέχουμε γύρω από ένα κύκλο διαμέτρου 1 μέτρου.
- Τρέχουμε εναλλάξ γύρω από 4 κορύνες (ζιγκ-ζαγκ).
- Πηδάμε σχοινάκι, που το γυρίζουμε μόνοι μας.
- Πηδάμε στο ένα πόδι 6 τετράγωνα ζωγραφισμένα στο έδαφος.
- Περνάμε πόδια και ολόκληρο το σώμα μέσα από ένα στεφάνι από όρθια θέση.
- Περνάμε το σώμα μας μέσα από ένα στεφάνι που το κρατούν άλλοι, στηριζόμενοι σε χέρια και πόδια.
- Έρποντας περνάμε το σώμα μας κάτω από ένα σχοινάκι, που το κρατούν άλλοι.

Οι ασκήσεις που αναφέρθηκαν είναι μόνον ενδεικτικές. Σίγουρα ένας επινοητικός εκπαιδευτικός, μπορεί να σκεφθεί και άλλες.

Παραδείγματα

- 1) Ένα πρόγραμμα παρέμβασης πρέπει να είναι εξατομικευμένο ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού. Για παράδειγμα το παιδί δεν μπορεί να χειριστεί σωστά το ψαλίδι. Οι ασκήσεις που θα κάνουμε αφορούν στην ανάπτυξη της λεπτής κινητικότητας και στη χρήση του ψαλιδιού.
- 2) Αντί να κάνουμε εμείς τα πάντα για τα παιδιά, είναι καλύτερα να τα ενθαρρύνουμε να ενεργούν μόνα τους. Για παράδειγμα στο σχολείο πρέπει να τα αφήνουμε να φορούν μόνα τους το πανωφόρι τους να τακτοποιούν τα προσωπικά τους αντικείμενα κ.τ.λ.
- 3) Για να διδάξουμε χρονικές έννοιες όπως πρωί-μεσημέρι-βράδυ πρέπει να τις συνδέσουμε με βιώματα από την καθημερινή ζωή. Για παράδειγμα λέμε : το πρωί ξυπνάμε, πλενόμαστε, ντυνόμαστε, ερχόμαστε στο σχολείο κ.τ.λ., το μεσημέρι φεύγουμε από το σχολείο, τρώμε το μεσημεριανό μας φαγητό στο σπίτι κ.τ.λ. , το βράδυ πάμε για ύπνο κ.τ.λ.

- 4) Ένα πρόγραμμα παρέμβασης αποβλέπει στο ν' αποκτηθεί μια έννοια συγκεκριμένη. Για παράδειγμα στη διάρκεια ενός μαθήματος για την απόκτηση της έννοιας του σωματικού σχήματος στην αρχή χρησιμοποιούμε την κίνηση με το ίδιο το σώμα του παιδιού, στη συνέχεια με υλικά (π.χ. κούκλες, πλαστελίνη, εικόνες) και τέλος σε ασκήσεις τύπου χαρτί-μολύβι.

Γλωσσάριο

1. Ψυχοκινητικότητα: Η σκόπιμη κινητική συμπεριφορά, στην οποία εμπλέκεται το σώμα του παιδιού και η οποία προκαλείται, οργανώνεται και ελέγχεται από ψυχικούς μηχανισμούς.

2. Πλευρίωση: Ο όρος 'πλευρίωση' αναφέρεται στην εξειδίκευση μιας λειτουργίας ή δραστηριότητας στη μια πλευρά ενός οργανισμού. Η πλευρίωση παρατηρείται σε ασυμμετρίες των κινητικών, των αισθητικών και των γνωστικών λειτουργιών. Οι ασυμμετρίες αυτές αντικατοπτρίζουν διαφοροποιημένη εξειδίκευση των δύο εγκεφαλικών ημισφαιρίων.

3. Σωματικό σχήμα ή εικόνα σώματος: Η άμεση επίγνωση του σώματός μας, είτε βρίσκεται σε στάση (ακίνητο), είτε σε δυναμική στάση, δηλαδή σε κίνηση.

4. Ισορροπία: Ισορροπία σημαίνει κατανομή του βάρους του σώματος γύρω από τον κατακόρυφο άξονα, ο οποίος είναι το σημείο αναφοράς, το υπομόχλιο της ισορροπίας.

Βιβλιογραφία

- Abbadie, M. (1978). *Τα παιδιά από 4-5 χρόνων στο νηπιαγωγείο.* (Γ. Κρασανάκης & Μ. Βάμβουκας, Μεταφρ.). Αθήνα : Δίπτυχο.
- Alberti, A. (1986). *Θέματα Διδακτικής. Λεξικό βασικών όρων σύγχρονης διδακτικής.* (Μ. Κονδύλη, Μεταφρ.). Αθήνα : Gutenberg.
- Bergeret L. (1988). *Ψυχοκινητικά παιχνίδια για παιδιά από 2 – 6 ετών.* (Γ. Βασδέκη, Μεταφρ.). Αθήνα: Δίπτυχο
- Brazelton, B., T. (1996). *Τα αναπτυξιακά προβλήματα του βρέφους και του νηπίου.* (Α. Παπασπύρου, Μεταφρ., Ι. Παρασκευόπουλος, Επιμ.). Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.
- Rieu, C. & Frey – Kerouekan, M. (1986). *Από την κίνηση στη γραφή.* (Α. Ηλιάσκου – Χαλικιά, Μεταφρ. & Επιμ.). Αθήνα: Καστούμη

- Coehen, D., Stern V., & Balaban N. (1995). *Παρατηρώντας και καταγράφοντας τη συμπεριφορά των παιδιών*. (Δ. Ευαγγέλου, Μεταφρ., Σ. Βοσνιάδου, Επιμ.) Αθήνα: Gutenberg
- Didriche, P. (1990). Η ψυχοκινητική αγωγή : Θεμέλιο της όλης προσχολικής αγωγής και απαραίτητη προϋπόθεση για το δημοτικό σχολείο. Στο Ε. Δούκα-Πατέρα (Επιμ.) *Η ψυχοκινητική αγωγή στο νηπιαγωγείο*. Πρακτικά Συνεδρίου (σελ. 31-47). Αθήνα: Εκπαιδευτήρια Δούκα- Παλλάδιον Λύκειον.
- Schmidt, R. (1993). *Κινητική μάθηση και απόδοση*.(Ε. Πολλάτου, Μεταφρ., Ε. Κιουμουρτζόγλου, Επιμ.). Αθήνα : Αθλότυπο.
- De Meur A. & Staes L (1990). *Ψυχοκινητική αγωγή και Επανεκπαίδευση*. (Γ. Βασδέκη, Μεταφρ.). Αθήνα: Δίπτυχο
- Αναστασόπουλος, Δ. (1999, Φθινόπωρο). Η εικόνα σώματος στην εφηβεία και οι διαταραχές της. *Παιδί και Έφηβος- Ψυχική Υγεία και Ψυχοπαθολογία*. Αθήνα : Καστανιώτης , 1 , (2) , 11-26.
- Βλάχος, Φ. (1998). *Αριστεροχειρία μύθοι και πραγματικότητα*. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.
- Ζακοπούλου, Α. (1995). *Παιχνίδια με τον χρόνο για μικρά και μεγαλύτερα παιδιά*. Αθήνα: Εκκρεμές.
- Καμπάς, Α. (1999). Η ανάπτυξη της αδρής και λεπτής κινητικής ικανότητας στην προσχολική ηλικία. Στο Ο.Μ.Ε.Ρ.- *META-πτυχιακά*,(σελ. 169-183). Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα .
- Κουτσούκη – Κοσκινά, Δ. (1997). *Ειδική Φυσική Αγωγή- Θεωρία και Πρακτική*. Αθήνα: Συμμετρία.
- Κρουσταλλάκης, Γ. (1997). *Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες*. Αθήνα .
- Μιχελουγιάννης Ι. & Τζενάκη Μ. (1998). *Μαθησιακές δυσκολίες* . Αθήνα : Γρηγόρης
- Μπάρδης Π. (1994). *Οδηγός δραστηριοτήτων*. Καρδίτσα.
- Παρασκευόπουλος Ι. (1994). *Εξελικτική Ψυχολογία* . Τ1& 2. Αθήνα.
- Ρήγα ,Β. (2001).*Η σωματική έκφραση στο Νηπιαγωγείο και το Δημοτικό Σχολείο*. Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός.
- Σιδηροπούλου, Μ. (1986). *Θεωρία και Πρακτική της Ειδικής Αγωγής. Άθληση ατόμων με ειδικές ανάγκες. Διορθωτική γυμναστική. Ψυχοκινητική διαπαιδαγώγηση*. Θεσνίκη.
- Σταύρου, Λ. (1982). *Εισαγωγή στην Ψυχοπαθολογία του νηπίου, του παιδιού και του εφήβου*. Αθήνα: Γρηγόρης.

- Σταύρου Λ. , (1985). *Ψυχοπαιδαγωγική Αποκλινόντων νηπίων , παιδιών , εφήβων*.
Αθήνα : Άνθρωπος.
- Σταύρου, Λ. (1995). *Η λογική σκέψη στο νοητικά καθυστερημένο παιδί*. Τόμος Β' &
Γ'. Ιωάννινα : Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Τζώρτζη Α. (1996). *Ασκήσεις Ψυχοκινητικής με όργανα*. Αθήνα : Σπουδή.
- Τραυλός Α. (1998). *Ψυχοκινητική ανάπτυξη παιδιών ηλικίας 2 – 7 χρόνων*. Αθήνα:
Σαββάλας.
- Τσαπακίδου Α. (1997) . *Κινητικές δεξιότητες. Προγράμματα ανάπτυξης κινητικών
δεξιοτήτων σε παιδιά προσχολικής ηλικίας*. Θεσνίκη : University Studio
Press.

Χρήσιμα site

- 12) Ελληνική επιστημονική εταιρία ειδικής αγωγής-προσέγγιση, Greek Scientific of Special
education-Proseggisi : www.proseggisi.gr/news.php
- 13) E-guide E-guide : www.e-guide.gr/second_pages/0435
- 14) Παιδιατρική – Το παιδί με τη συγγενή βαρηκοΐα :
[www.iatronet.gr/HTMLpages/MainPages/YgiaNosoi/Pediatrici/asth_paidiatr_diagn_v
arik.html](http://www.iatronet.gr/HTMLpages/MainPages/YgiaNosoi/Pediatrici/asth_paidiatr_diagn_v
arik.html)
- 15) <Teach.gr> : The gate to knowledge . Πανελλήνιος επιστημονικός Σύλλογος Ειδικής
Αγωγής και σύλλογος μετεκπαιδευομένων :
www.teach.gr/show.ctm?page=hmerides/hm_09.htm

Δραστηριότητες ενίσχυσης μαθησιακής ετοιμότητας και ανταπόκρισης

Στο κεφάλαιο αυτό θα προσπαθήσουμε να περιγράψουμε τρόπους που θα μας βοηθήσουν να προετοιμάσουμε κατάλληλα τους μαθητές, ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις όλων των παραπάνω γνωστικών δεξιοτήτων.

Άσκησης ενίσχυσης της οπτικής και ακουστικής αντίληψης

Ενδεικτικά θα αναφέρουμε κάποια παιχνίδια που μπορεί να γίνουν για την άσκηση της οπτικής & ακουστικής αντίληψης, μνήμης, προσοχής και παρατηρητικότητας :

Άσκησης για την οπτική αντίληψη

- “Βρες τον άτακτο της παρέας” : Δείχνουμε στο παιδί πολλές εικόνες της ίδιας ομάδας και μιας εικόνας άσχετης (π.χ πολλά λουλούδια κι ανάμεσα μια ομπρέλα , πολλά κουζινικά κι ανάμεσα μια μπάλα , πολλά φρούτα κι ανάμεσα ένα μολύβι). Το παιδί καλείται να βρει τον “άτακτο” της παρέας και να τον βγάλει από το σύνολο.
- “Οι κομματιασμένες φωτογραφίες” : Μεγάλες φωτογραφίες , που έχουμε κόψει σε μικρότερα ίσα κομμάτια (puzzles). Το παιδί καλείται να βρει τα κομμάτια κάθε φωτογραφίας και να τα συναρμολογήσει ώστε να φανεί τι παριστάνει η φωτογραφία.

Κατάλληλα παιχνίδια είναι :

- οι τόμπολες – λότοι σχημάτων και χρωμάτων.
- τόμπολες – λότοι αγοριών και κοριτσιών.
- τόμπολες – λότοι με διπλές εικόνες.
- τόμπολες – λότοι αποχρώσεων.
- τόμπολες – λότοι γεωμετρικών σχημάτων.
- γεωμετρικά ντόμινο.

Άσκησης για την οπτική μνήμη

- “Ο ιχνογράφος που έχασε τη μνήμη του” : Κρατάμε μια αφίσα την οποία δείχνουμε στο παιδί και το αφήνουμε να την παρατηρήσει προσεχτικά για μερικά λεπτά. Έπειτα την κρύβουμε και το παιδί καλείται να απαντήσει σε ερωτήσεις του τύπου : πόσα πρόσωπα υπάρχουν στην αφίσα ή ποιο είναι το χρώμα του τάδε αντικειμένου.

- “Τι λείπει” : Τοποθετούμε πάνω σε ένα τραπέζι μερικά αντικείμενα οικεία στο παιδί. Αφού τα παρατηρήσει προσεχτικά κρύβουμε ένα και το παιδί καλείται να μας πει ποιο αντικείμενο λείπει.

Ασκήσεις για την ακουστική αντίληψη

- “Μάντεψε από πού προέρχεται ο ήχος” : Έχουμε διάφορα μουσικά όργανα τοποθετημένα μέσα σε ένα χαρτοκιβώτιο , των οποίων τον ήχο ήδη γνωρίζει το παιδί. Του ζητάμε να κλείσει τα μάτια και να αναγνωρίσει από ποιο όργανο προέρχεται κάθε φορά ο ήχος που παράγουμε.
- “Βρες το λάθος” : Τραγουδάμε κάποιο τραγούδι πολύ γνωστό στο παιδί , αντικαθιστώντας μια λέξη με μια άλλη – λάθος. Το παιδί καλείται να την επισημάνει και να βρει τη σωστή.

Γλωσσάριο

1. Αντίληψη: Η διαδικασία της ερμηνείας και απόδοσης νοήματος μιας πληροφορίας, η οποία προσλαμβάνεται μέσω των αισθήσεων.

2. Μνήμη: Η όλη διαδικασία της κωδικοποίησης πληροφοριών με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να αναπαρασταθούν νοητικά, να αποθηκευτούν για ένα χρονικό διάστημα και έπειτα να ανακληθούν σε μια μελλοντική περίπτωση.

3. Προσοχή: Η εστίαση της αντίληψης σε ένα περιορισμένο πεδίο ερεθισμάτων, έτσι ώστε το άτομο να είναι έτοιμο να αντιδράσει στις αλλαγές αυτών των ερεθισμάτων.

Παραδείγματα

- 1) Για να οξύνουμε την ακουστική διάκριση των παιδιών : Τα παιδιά κάθονται σε κύκλο με κλειστά μάτια. Ακούμε από το κασετόφωνο φωνές από διάφορα ζώα και ονομάζουμε το ζώο που ακούγεται κάθε φορά.

Βιβλιογραφία

Bergeret L. (1988). *Ψυχοκινητικά παιχνίδια για παιδιά από 2 – 6 ετών*. Αθήνα: Δίπτυχο.

Hayes, N. (1993). *Εισαγωγή στις Γνωστικές Λειτουργίες*. (επιμ. Κωσταρίδου-Ευκλείδη Αναστασία, μετ. Σύρμαλη Κυριακή). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Staes L , De Meur A. (1990). *Ψυχοκινητική αγωγή και Επανεκπαίδευση*,(μετ. Γ. Βασδέκη). Αθήνα: Δίπτυχο.

- Ο.Ε.Δ.Β. (1993). *Βιβλίο δραστηριοτήτων για το νηπιαγωγείο. Βιβλίο Νηπιαγωγού*. Αθήνα.
- Κουράκης Ι. (1997). *Ανίχνευση στον Κόσμο των Μαθησιακών Διαταραχών*. Αθήνα: Έλλην.
- Μιχελογιάννης Ι. , Τζενάκη Μ. (1998). *Μαθησιακές δυσκολίες*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Ροντάρι Τ. (1994). *Γραμματική της φαντασίας*.(μετ. Βερτσώνη – Κόκολη Μ. & Αγγουρίδου – Στριντζή Λ.). Αθήνα: Τεκμήριο.
- Σταύρου Λ. (1985). *Ψυχοπαιδαγωγική Αποκλινόντων*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Σταύρου, Λ. (1982). *Εισαγωγή στην Ψυχοπαθολογία του νηπίου και του παιδιού*. Αθήνα : Άνθρωπος.
- Χουντουμάδη, Α. & Πατεράκη, Λ. (1997). *Σύντομο ερμηνευτικό λεξικό ψυχολογικών όρων*. Αθήνα : Δωδώνη.

Δραστηριότητες βελτίωσης της Επικοινωνίας/ Συμπεριφοράς/ Συναισθηματικής Οργάνωσης

Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να βοηθήσουμε να σχηματίσει το παιδί την αυτοεικόνα του, να ανακαλύψει και να διατηρήσει τα ενδιαφέροντά του, να μάθει να επικοινωνεί με το περιβάλλον του, να συνεργάζεται με άλλα πρόσωπα και να προσαρμόζεται κοινωνικά. Συνεπώς προτείνονται δραστηριότητες που αφορούν τους παρακάτω τομείς:

- ✓ Αυτοσυναίσθημα
- ✓ Κοινωνική ανταπόκριση-Συνεργασία με τους άλλους
- ✓ Ενδιαφέρον για μάθηση

Αυτοσυναίσθημα

- Φροντίζουμε να μάθουν όλοι οι μαθητές μας τους κανόνες υγιεινής. Η φροντισμένη εικόνα βοηθά στην αποδοχή από την ομάδα και συνεπώς στην βελτίωση της αυτοεικόνας.
- Πραγματοποιούμε ασκήσεις και παιχνίδια στα πλαίσια των οποίων δίνονται ευκαιρίες να βιώνουν επιτυχίες. Π.χ. «τυφλόμυγα», «γύρω γύρω όλοι», «πλύσιμο χεριών», κτλ.
- Το παιδί μέσα από δραστηριότητες ατομικές και ομαδικές, μαθαίνει ότι είναι ανθρώπινο να κάνει λάθη και να αποτυγχάνει, αρκεί να αναγνωρίζει τα λάθη του και να τα διορθώνει. Π.χ. Συζητά τις διεργασίες ζωγραφικής, εκτιμά τις αδυναμίες του και αντιλαμβάνεται ότι όλα τα παιδιά έχουν δυσκολίες και κάνουν λάθη. Καλλιεργείται η αντίληψη ότι είναι φυσικό να μην τα καταφέρνει πολύ καλά σε μια περιοχή, ενώ είναι καλύτερα σε κάποια άλλη. Έτσι επέρχεται η συναισθηματική εξισορρόπηση και η απαραίτητη αυτοπεποίθηση.
- Μιλάμε για τη διαφορετικότητα. Εξηγούμε στους μαθητές μας πως όλοι μας έχουμε διαφορετικά χαρακτηριστικά και ταυτόχρονα είμαστε ίσοι, έχουμε δικαιώματα και υποχρεώσεις.
- Φροντίζουμε να συμμετέχουν όλοι ανεξαιρέτως οι μαθητές μας στις ομαδικές δραστηριότητες και εκδηλώσεις, ανεξάρτητα από τις δυσκολίες τους, έτσι ώστε να βιώσουν τη χαρά της συμμετοχής, να κοινωνικοποιηθούν, να γίνουν μέτοχοι ομαδικής προσπάθειας και να αισθανθούν αναπόσπαστο και απαραίτητο κομμάτι ενός συνόλου.

- Προσαρμόζουμε τις δραστηριότητες του σχολικού προγράμματος, έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των μαθητών μας και να εξασφαλίζεται η συμμετοχή τους και η επιτυχή έκβασή τους.
- Παροτρύνουμε τους μαθητές μας να ζητάνε βοήθεια όταν την χρειάζονται, να αντιληφθούν πως δεν είναι μεμπτό να χρειάζονται υποστήριξη.
- Παρέχουμε την απαραίτητη και ταυτόχρονα ελάχιστη δυνατή υποστήριξη, ώστε να προωθήσουμε την αυτονομία των μαθητών. Η ικανότητα να ολοκληρώσουν μία δραστηριότητα μόνοι τους, θα ενισχύσει την αυτοεικόνα τους.
- Επιβραβεύουμε τακτικά την προσπάθεια (δεν είναι απαραίτητη η επιτυχία, εστιάζουμε στην προσπάθεια) των μαθητών μας. Η θετική επιβράβευση έχει αδιαμφισβήτητα αποτελέσματα.

Κοινωνική ανταπόκριση-Συνεργασία με τους άλλους

- Παροτρύνουμε τους μαθητές μας να συμμετέχουν σε ομαδικά παιχνίδια που γίνονται στην τάξη.
- Πραγματοποιούμε ασκήσεις κοινής εργασίας στη ζωγραφική, στο κολάζ, στην αριθμητική, στη γυμναστική κ.α. Π.χ. το παιδί συνεργάζεται με συμμαθητές του και κάνει κολάζ με θέμα «η γειτονιά μου».
- Παροτρύνουμε το παιδί να πλησιάζει με χαμόγελο και φιλική διάθεση τα άλλα παιδιά στο σχολείο, στο πάρκο, στη γειτονιά. Π.χ. Προσκαλεί παιδιά στο σπίτι του όταν κάνει πάρτι, για παιχνίδι κτλ. Ή στο διάλειμμα για να παίξουν.
- Οργανώνουμε και εκτελούμε παιχνίδια, με τα οποία το παιδί ασκείται στην τήρηση κανόνων.
- Παροτρύνουμε τους μαθητές να δανείζουν τα πράγματά τους στα άλλα παιδιά όταν τα χρειάζονται, να βοηθούν τα άλλα παιδιά όταν χρειάζεται ή όταν δυσκολεύονται σε μια εργασία.
- Πραγματοποιούμε δραστηριότητες λήψης αποφάσεων στην τάξη. Π.χ. τα παιδιά ψηφίζουν με κάλπες ή με ανάταση του χεριού και βγάζουν την καλύτερη ζωγραφιά στην τάξη, συζητούν και αποφασίζουν όλοι μαζί το μέρος που θα προτείνουν να πάνε εκδρομή κτλ.
- Συλλογικές και ατομικές δραστηριότητες με υπεύθυνη συμμετοχή και δράση π.χ. το παιδί αναλαμβάνει να κάνει μια εργασία κολάζ, να οργανώσουν μια εκδήλωση, αναλαμβάνοντας υπεύθυνα ορισμένες υποχρεώσεις, αναλαμβάνει

τις ευθύνες του για τυχόν ανεπιθύμητη συμπεριφορά ή αταξία ή ζημιές που γίνονται στην τάξη κτλ.

- Με σχεδιασμένες δραστηριότητες το παιδί μαθαίνει: Να είναι ευγενικό και να χρησιμοποιεί λέξεις «ευχαριστώ», «παρακαλώ», «συγνώμη», όταν επικοινωνεί με το προσωπικό του σχολείου και με τα άλλα παιδιά του σχολείου και τους συμμαθητές του.
- Σε μαθητές με ιδιαίτερα προκλητική συμπεριφορά, αναθέτουμε ρόλους ευθύνης, πχ. βοηθό δασκάλου που αναλαμβάνει να μοιράζει φυλλάδια και να κλείνει τις πόρτες. Με αυτόν τον τρόπο, αισθάνονται πως έχουν τραβήξει το ενδιαφέρον του δασκάλου που φαίνεται να έχουν μεγάλη ανάγκη και αισθάνονται σημαντικοί.

Ενδιαφέρον για μάθηση

- Πραγματοποιούμε βιωματικές δραστηριότητες, ώστε να συμμετέχουν οι μαθητές ενεργητικά στην απόκτηση της γνώσης.
- Συνδέουμε τη γνώση με την χρήση της στην καθημερινή ζωή, ώστε να καταλάβουν τα παιδιά τη χρησιμότητά της σε πρακτικό επίπεδο.
- Χρησιμοποιούμε διαφορετικά μέσα και εποπτικό υλικό για να παρουσιάσουμε το αντικείμενο μελέτης, οι εικόνες, βίντεο κτλ. αποτελούν πόλο έλξης για τα παιδιά.
- Παρατηρούμε τους μαθητές μας, πραγματοποιούμε δραστηριότητες εκμείωσης ενδιαφερόντων, ώστε να μάθουμε τα ενδιαφέροντα τους, στη συνέχεια τα ενσωματώνουμε στο μάθημά μας.
- Αναθέτουμε ρόλους στα παιδιά ανάλογα με τα ενδιαφέροντα τους.
- Ύστερα από ομαδική συνεννόηση στην ολομέλεια, αποφασίζουμε την επιβράβευση που θα λάβει η ομάδα, σε περίπτωση επιτυχούς έκβασης των απαιτούμενων δραστηριοτήτων. Με αυτόν τον τρόπο, κινητοποιούμε τους μαθητές μας, ενώ ταυτόχρονα ενισχύουμε το ομαδικό πνεύμα και την ομαδική προσπάθεια. Φροντίζουμε η επιβράβευση να είναι διασκεδαστική, αλλά σχετική με το γνωστικό αντικείμενο και όχι παροχή ελεύθερου χρόνου ή αποφυγή μελλοντικών δραστηριοτήτων (πχ. μιλάμε για τα ζώα, ολοκληρώνουμε δραστηριότητες, επιβράβευση: πραγματοποιούμε επίσκεψη σε φάρμα).

Γλωσσάριο

Αυτοσυναίσθημα: Το συναίσθημα που γεννιέται μέσα μας από τη γνώμη που έχουμε για την αξία ή την απαξία μας.

Βιβλιογραφία

- Baum, H. (2003). *Αφού δε με παίζουν. Σειρά βιβλίων για τη συναισθηματική αγωγή μικρών παιδιών*. Αθήνα: Εκδ. Θυμάρι.
- Baum, H. (2003). *Μ' αυτόν εγώ δε παίζω. Σειρά βιβλίων για τη συναισθηματική αγωγή μικρών παιδιών*. Αθήνα: Εκδ. Θυμάρι.
- Baum, H. (2003). *Μαμά, αυτός όλο με κάνει και θυμώνω. Σειρά βιβλίων για τη συναισθηματική αγωγή μικρών παιδιών*. Αθήνα: Εκδ. Θυμάρι.
- Goleman, D. (2002). *Η Συναισθηματική νοημοσύνη. Γιατί το 'EQ' είναι πιο σημαντικό από το 'IQ'*. Μτφρ. Παπασταύρου Α. Αθήνα: Εκδ. Ελληνικά γράμματα.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ. (Π.Ι) (2009). *ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΜΑΘΗΣΙΑΚΗΣ ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑΣ, Βιβλίο Εκπαιδευτικού Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (ΕΑΕ), Προφορικός Λόγος – Ψυχοκινητικότητα – Νοητικές Ικανότητες – Συναισθηματική Οργάνωση*. Αθήνα, ΟΕΔΒ.